

Висновки та перспективи подальших розвідок. За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки та запропоновано напрями удосконалення методики обліку витрат на інноваційні процеси підприємств.

З огляду на актуальність управління в сфері інновацій, у науковий обіг запропоновано ввести поняття "Витрати на інноваційні процеси", під яким розуміють суму витрат по окремих етапах цього процесу: на науково-дослідні роботи; на проектно-конструкторські роботи; на виготовлення дослідного зразка; на лабораторне, стендове та ринкове тестування інноваційної продукції; на виробництво такої продукції та на просування її на ринок. На такому підході ґрунтується концепція управління витратами на інноваційні процеси, яка сприятиме їх моніторингу за етапами інноваційного процесу, регулюванню та оптимальному використанню.

Якісне інформаційне забезпечення процесу управління витратами на інноваційні процеси неможливе без налагодження обліку цих витрат на підприємстві. Неузгодженість методів обліку витрат на інноваційні процеси в Україні, адаптованих до вимог Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, викликала потребу в їх розробці. Пропонується ввести в план рахунків підприємства відокремлений синтетичний рахунок 392 "Витрати на інноваційні процеси", на якому накопичуються інформація про всі витрати пов'язані з інноваційними процесами підприємства. Відповідно до розробленої методики аналітичного обліку, запропоновано витрати групувати за етапами інноваційного процесу.

Надалі планується удосконалити документування обліку витрат на інноваційні процеси та розробити певні форми облікових регістрів, які уможливлитимуть збір найбільш повної інформації щодо витрат на інноваційні процеси підприємства для проведення аналізу та управління у цій сфері.

Для правильної організації обліку витрат на інновації потрібно використовувати та запроваджувати нові сучасні механізми контролю, які у перспективі планується дослідити. Для ефективності організації контролю витрат на інноваційні процеси необхідно визначити мету, завдання, джерела, об'єкти, суб'єкти контролю, контрольні процедури та передбачити можливі порушення.

Література

1. Бородкін О.С. Про формування та облік собівартості продукції в ринкових умовах / О.С. Бородкін // Бухгалтерський облік і аудит : наук.-практ. журнал. – 2002. – С. 32-41.
2. Бортник Н.А. Учет и анализ инновационной деятельности в системе контроллинга : учебн. пособ. / Н.А. Бортник, А.Е. Туктарова; под ред. д-ра экон. наук, проф. Е.С. Исаева. – Саратов : Изд-во СГСЭУ, 2003. – 92 с.
3. Валуев Б. Деякі питання обліку інноваційних витрат і джерел їх покриття: концептуальний аспект / Б. Валуев, О. Кантаєва // Бухгалтерський облік і аудит : наук.-практ. журнал. – 2009. – № 12. – С. 28-35.
4. Гнилицька Л. Удосконалення обліку витрат на освоєння і розробку нової продукції в приладобудуванні / Л. Гнилицька // Бухгалтерський облік і аудит : наук.-практ. журнал. – 2000. – № 10. – С. 45-49.
5. Грицай О.І. Напрями удосконалення обліку витрат на інноваційні процеси / О.І. Грицай // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – Сер.: Проблеми економіки та управління. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка". – 2010. – № 683. – С. 198-201.
6. Ефремов А.В. Учетные системы управления затратами на инновации / А.В. Ефремов // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2006. – № 4. – Ч. 2. – С. 105-109.
7. Кантаєва О.В. Напрями розвитку методики бухгалтерського обліку інноваційної діяльності підприємства / О.В. Кантаєва // Бухгалтерський облік і аудит : наук.-практ. журнал. – 2008. – № 5. – С. 18-28.

8. Пустовіт А. Облік витрат на освоєння нових видів продукції // Бухгалтерський облік і аудит : наук.-практ. журнал. – 2000. – № 10. – С. 40-44.

Станасюк Н.С., Грицай О.І. Развитие системы учетного обеспечения процессов управления затратами на инновации промышленного предприятия

Исследована система учетного обеспечения управления затратами на инновационные процессы промышленного предприятия. Рассмотрены существующие варианты бухгалтерского учета расходов на инновационные процессы и определено номенклатуру статей этих расходов для промышленных предприятий. Установлено несоответствие существующих корреспонденций счетов по учету затрат на инновационные процессы современным потребностям управления. Предложена схема отражения расходов на инновационные процессы путем выделения отдельного синтетического счета "Расходы на инновационные процессы". Учитывая особенности расходов на инновационные процессы, представлена детализация их аналитического учета.

Ключевые слова: учетное обеспечение, управление затратами, инновационные процессы.

Stanasyuk N.S., Gritsai O.I. The Development of Accounting Software of Cost Management for Innovation Processes of the Industrial Enterprise

The system of accounting software of cost management for innovation processes of the industrial enterprise is investigated. The existing options of accounting costs for innovative processes are considered and articles nomenclature of these costs for industrial enterprises is defined. The discrepancy existing correspondence of accounting costs on innovation processes with modern management needs is established. The scheme of the reflection the costs on innovation processes by allocating separate synthetic account "Costs for innovation processes" is proposed. Detailing analytical accounting of the cost on innovation process taking into account their features is presented.

Key words: accounting software, cost management, innovative processes.

УДК 336.14:330.131.5:316.4(477)"2002/2012"

Аспір. М.Ю. Трофименко –
Львівський НУ ім. Івана Франка

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Визначено можливість застосування індексу людського розвитку для оцінювання ефективності фінансування соціальної інфраструктури України. Проаналізовано дані виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів протягом 2002-2012 рр. та зростання їх спрямованості на соціально-культурні потреби. Простежено екстенсивне розширення державного фінансування соціальної інфраструктури через взаємозв'язок нарощення соціальних видатків та скорочення ВВП країни. Оцінено ефективність фінансування соціальних галузей через показники соціального розвитку країни (рівень освіти, тривалість життя), що використовуються для обрахунку індексу людського розвитку. Виявлено потреба збалансування темпів соціального та економічного розвитку для досягнення належного рівня стабільності та добробуту в Україні.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, бюджетні видатки, індекс людського розвитку, фінансування освіти, валовий внутрішній продукт.

Вступ. Головним завданням функціонування соціальної інфраструктури країни є забезпечення належного рівня життя та підвищення рівня соціального розвитку населення. Соціальні інститути охоплюють різнопланові потреби населення та поділяються на функціональні комплекси: культурно-освітній, науковий, рекреаційний, соціально-побутовий. Діяльність усіх комплексів спрямована на підвищення якості життя людей. Таку ж ідею має на меті Концепція людсько-

го розвитку, якою керується більшість розвинених країн під час формування стратегії соціальної та економічної політики.

Результативним показником Концепції є Індекс людського розвитку, оцінювані складові елементи якого є вираженням ефективності функціонування усіх соціальних інститутів та економічної політики держави. Цей індекс може бути застосований як один з показників результативності фінансування галузей соціальної інфраструктури з бюджетів усіх рівнів. Врахування валового внутрішнього продукту як головного економічного показника країни при розрахунках індексу дає змогу виявити збалансованість та взаємозалежність між соціальними видатками бюджету та добробутом населення в Україні.

Постановка завдання. За останнє десятиліття індекси людського розвитку країн світу істотно підвищились з середнього показника 0,639 до 0,694. Країни з високим рівнем економічного та соціального розвитку досягли максимальних показників (вище 0,900) у цьому рейтингу. Головною передумовою такого росту індексу людського розвитку стало збалансоване зростання соціальних показників країн та їх ВВП. Соціальні показники країни є прямим результатом бюджетного фінансування соціальної інфраструктури як найдієвішого державного інструменту соціального розвитку.

Динаміка українського індексу людського розвитку залишає бажати кращого. Лідуючі позиції на момент виходу з ЄСРП серед європейських країн перетворились на останні місця у групі країн з високим рівнем розвитку. Рейтинг щорічно знижується, незважаючи на високу якість української освіти, яка є одним з досліджуваних показників індексу. Дослідження в галузі фінансування соціальної інфраструктури здійснює низка сучасних науковців: Г. Лопушняк, О. Слабінська, О. Величко, С. Фрунза, В. Булавинець, В. Горин тощо. Над аналізом рівня життя населення та вдосконаленням методології його оцінювання в Україні працюють: Е. Лібанова, О. Макарова, В. Манцуров, О. Мандибура та інші.

Метою роботи є аналіз ефективності державних видатків на соціальну інфраструктуру в контексті індексу людського розвитку та виявлення передумов для його зростання.

Результати дослідження. ООН щорічно публікує звіти про рівень людського розвитку у країнах світу та надає порівняльні дані про фактори людського розвитку представлених країн. Рейтинг поділяє країни, згідно з показником індексу людського розвитку (ІЛР), на 4 групи: з дуже високим ІЛР, з високим ІЛР, зі середнім та низьким ІЛР. Розрахунок ІЛР здійснюється шляхом виведення середньої арифметичної з індивідуальних індексів тривалості життя (демонструє стан здоров'я), рівня освіти та обсягів ВВП (відображає добробут населення). Характеристику здоров'я дає показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні, рівень освіти вимірюють показниками письменності дорослого населення та охопленням навчанням відповідних його груп, рівень добробуту визначають обсягом ВВП за паритетом купівельної спроможності у розрахунку на душу населення.

Оцінювані показники прямо та опосередковано залежать від рівня соціально-економічного розвитку країни, а саме від функціонування галузей соціальної інфраструктури та загального рівня добробуту країни. Так, усі рівні освіти та науковий комплекс впливають на освітній потенціал країни, сфера охорони здо-

ров'я, рекреаційний та соціально-побутовий комплекси створюють всебічні умови для здорового життя населення. Дієвим інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку території, зокрема соціальної інфраструктури, є бюджетна політика. Головною умовою її дієвості є пріоритетність фінансування охорони здоров'я, освіти та інфраструктури території у структурі бюджетних видатків. Розглянемо структуру виконання видатків на соціальну сферу з бюджетів різних рівнів.

Табл. 1. Видатки з бюджетів різних рівнів на соціальну інфраструктуру України

Рік	Обсяги, млн грн							
	Видатки зведеного бюджету	Соціальні видатки, %	Видатки держ. бюджету	Соціальні видатки		Видатки місцевих бюджетів	Соціальні видатки	
				млн грн	%		млн грн	%
2002	60489,5	58,2	35409,5	14254,9	40,0	24738,8	20943,1	84,6
2005	141698,8	63,2	89614,8	46428,9	51,8	52084,0	43143,6	82,8
2006	175284,3	61,2	102957,7	48076,1	46,6	72326,5	59219,2	81,8
2007	226054,4	58,0	129599,3	53411,5	41,2	96455,0	77753,6	80,0
2008	309203,7	60,0	182376,5	83079,7	45,5	126827,2	102393,9	80,7
2009	307399,4	64,4	180257,1	86465,6	47,9	127142,3	111476,6	87,6
2010	377842,8	65,1	225822,5	112887,7	49,9	152020,3	133175,1	87,6
2011	416853,6	62,4	238584,4	105151,4	44,0	178269,1	154932,6	86,9
2012	492454,7	64,7	271221,9	122724,2	45,2	221232,8	196296,7	88,7

Джерело: складено за даними [9].

Аналіз даних виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів України свідчить про зростання їх спрямованості на соціально-культурні потреби. Частка видатків на соціально-культурну сферу впродовж останніх років зростає у структурі державного бюджету до 45,2 %, у структурі місцевих бюджетів – до 88,7 %. Найбільша частка видатків органів місцевого самоврядування спрямована саме на галузі соціальної інфраструктури, оскільки соціальна сфера належить до делегованих їм державою повноважень.

Показники соціальної інфраструктури, що безпосередньо використовуються для розрахунку ІЛР (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення), здебільшого фінансуються за рахунок інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів, що сформовані з власних та позикових коштів. Коригування обсягів залучення власних доходів відбувається за рішенням самих органів місцевого самоврядування, що спрощує процедуру їх використання. Однак цей обсяг фінансових ресурсів здатен покривати тільки поточну діяльність інфраструктурних об'єктів, що потребує залучення позик на покриття тимчасових касових розривів у разі невиконання планових показників.

Власними коштами для органу місцевого самоврядування є надходження до місцевого бюджету (бюджет розвитку), що слугують для покриття значної частини витрат та виступають фінансовим забезпеченням отриманих кредитів. Бюджет розвитку територіальної одиниці включає надходження єдиного податку, коштів від відчуження майна, що знаходиться у власності територіальної громади, зокрема від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення; надходження дивідендів, нарахованих на акції господарських товариств; місцеві запозичення, субвенції на виконання інвестиційних проєктів, що мають цільове призначення та чітко визначений обсяг. Такі субвенції задіюють у

разі фінансування розвитку пріоритетних галузей, що мають загальнонаціональний характер, або якщо держава одночасно виступає в ролі замовника та споживача таких послуг. З 2012 р. до бюджету розвитку зараховуються, також, надходження від пайової участі в інфраструктурних проектах територіальної одиниці. До категорії позикових коштів відносять кошти єдиного казначейського рахунку, які муніципалітети можуть отримати через запозичення, та тимчасово вільні грошові кошти суб'єктів господарської діяльності та населення, тобто фінансові ресурси, які через фінансовий ринок трансформуються в інвестиційний капітал [1, с. 137].

Однією з найважливіших умов підвищення наукового обґрунтування планування витрат, що спрямовуються з бюджету на соціальний розвиток, є застосування довгострокових економічних нормативів та фінансових норм. Економічні нормативи, що регулюють фінансові відносини у соціальній сфері, мають відображати можливість держави щодо задоволення потреб регіону чи установи у фінансових ресурсах для реалізації завдань поточних та перспективних планів соціального розвитку. Однак державне фінансування соціальної інфраструктури в останні роки залишається у межах екстенсивного розширення, через невідповідність темпів зростання соціальних стандартів та ВВП [2, с. 76].

Табл. 2. Приріст обсягів ВВП та бюджетних видатків на соціальну інфраструктуру України протягом періоду 2002-2012 рр.

Рік	Обсяги та приріст			
	Сума ВВП, млн грн	Приріст ВВП, %	Соц. видатки, млн грн	Приріст видатків, %
2002	225810	–	35198,0	–
2003	267344	+18,3	41514,9	+17,9
2004	345113	+29,0	55164,3	+32,8
2005	441452	+27,9	89582,5	+62,4
2006	544153	+23,2	107295,1	+19,7
2007	720731	+32,4	131156,6	+22,2
2008	948056	+31,5	185473,6	+41,4
2009	913345	-3,8	197942,2	+6,7
2010	1082569	+18,5	246063,0	+24,3
2011	1302079	+20,2	260084,2	+5,7
2012	1408889	+8,2	318970,3	+22,6

Джерело: розроблено за даними [9].

Дані таблиці демонструють, що темпи зростання видатків бюджету на забезпечення соціальної інфраструктури за останні 10 років мають нестабільний характер зростання та часто перевищують темпи зростання самого валового внутрішнього продукту. Незбалансованість темпів нарощення ВВП та соціальних видатків графічно подано на рис. 1. Графіки відображають зв'язок випереджаючого нарощення видатків соціального спрямування та зниження темпів приросту валового продукту.

У період 2004-2005 та 2007-2008 рр. відбувалось значне нарощення соціальних видатків, яке призвело до скорочення ВВП протягом наступних років. У відповідь на це скорочення у 2006 та 2009 рр., соціальні видатки падали та динаміка ВВП вирівнювалась. Відтак, соціальні видатки демонструють тактичний характер планування, що несе загрозу їх неефективного використання без належного аналізу соціальних потреб.

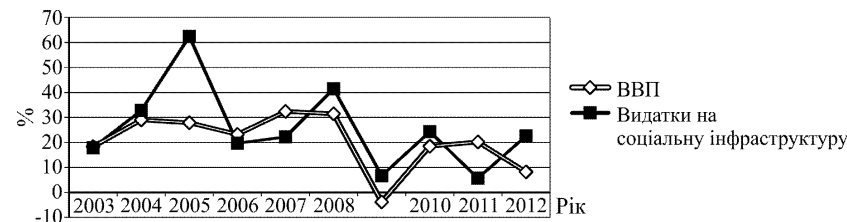

Рис. 1. Співвідношення темпів зростання ВВП та видатків на соціальну інфраструктуру в Україні (розроблено за даними [9])

Графіки демонструють непослідовність управління бюджетними коштами. Відсутність цілеспрямованого стратегічного планування соціальних видатків має прямий вплив на взаємодію соціального та економічного розвитку. Суперечності головних напрямів розвитку країни прямо позначаються на ІЛР. Висока освіченість та соціальна захищеність поряд із низьким подушним ВВП, або високий рівень добробуту на фоні низьких соціальних показників не дають країні просуватись по шкалі людського розвитку. Розглянемо рівень бюджетного фінансування галузей соціальної інфраструктури, функціонування яких забезпечує формування оцінюваних в індексі людського розвитку показників шляхом прямого та опосередкованого впливу.

Табл. 3. Видатки зведеного бюджету в розрізі галузей соціальної інфраструктури протягом 2002-2012 рр.

Рік	Обсяги, млн грн					
	Охорона здоров'я	Освіта	Духовний і фізичний розвиток	ЖКГ	Соціальний захист та забезпеч.	Заг. обсяг соціальних видатків
2002	7537,9	12268,3	1417,9	1392,6	12581,3	35198,0
2005	15476,5	26801,8	3449,8	3914,2	39940,2	89582,5
2006	19737,7	33785,0	4328,4	8024,1	41419,9	107295,1
2007	26717,6	44333,6	5687,8	5900,3	48517,3	131156,6
2008	33559,9	60959,4	7916,1	8968,5	74069,7	185473,6
2009	36564,9	66773,6	8330,2	7498,1	78775,4	197942,2
2010	44745,4	79826,0	11525,4	5431,3	104534,9	246063,0
2011	48961,6	86253,6	10754,9	8679,3	105434,8	260084,2
2012	58453,9	101560,9	13639,6	20059,6	125256,3	318970,3

Джерело: розроблено за даними [3].

Дані таблиці свідчать про збільшення видатків соціального спрямування у всіх сферах соціальної інфраструктури із бюджетів різних рівнів протягом останнього десятиліття. Таким чином зростає фінансування видатків, що впливають на рівень індексу людського розвитку. Структура бюджетних видатків демонструє спрямованість витрачання коштів на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, тоді як на такі видатки соціальної сфери як духовний і фізичний розвиток, охорона здоров'я, освіта, витрачається на порядок менше коштів.

Видатки по статтях охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток мають найнижчі показники фінансування. У видатках на духовний та фізичний розвиток окрім найнижчої частки (2002 р. – 4 %, 2007 р. – 4,3 %, 2010 р. – 4,6 %, 2012 р. – 4,2 %) простежуються, також, найнижчі темпи зростання. Видатки по статтях освіти, охорони здоров'я та духовного розвитку демонструють відносно

стабільність у структурі усіх соціальних видатків з бюджету. Видатки на житлово-комунальне господарство здійснюють нестабільні коливання: 2002 р. – 3,9 %, 2007 р. – 4,5 %, 2010 р. – 2,2 %, 2012 р. – 6,2 %. Це розлагоджує функціонування соціально-побутового комплексу країни, який гостро потребує стабільного фінансування для оновлення застарілих основних фондів та модернізації процесів надання побутових послуг.

Видатки на соціальний захист та забезпечення становлять найбільшу частину соціальних видатків: 2002 р. – 35,7 %, 2007 р. – 40 %, 2010 р. – 42,5 %. У 2012 р. видатки на духовний та фізичний розвиток були в 9,2 раза меншими, ніж видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я – у 2,2 раза, освіта – в 1,3 раза. Пріоритетне фінансування галузей соціальної інфраструктури протягом останнього десятиліття поглиблюється тільки у бік фінансування видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення. Водночас, вони демонструють найбільші коливання темпів приросту протягом аналізованого періоду (рис. 2).

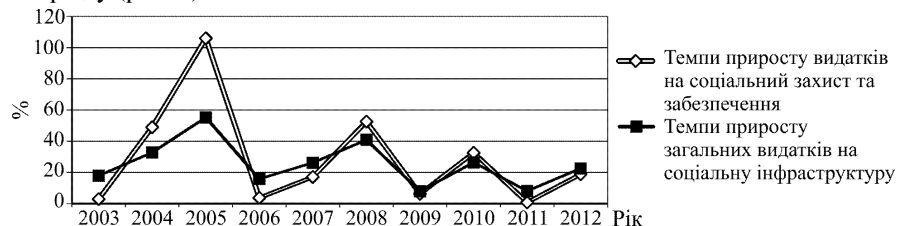

Рис. 2. Залежність між темпами приросту видатків на соціальний захист та забезпечення і загальними видатками на соціальну інфраструктуру (розроблено за даними [9])

Випереджаюче нарощення обсягів фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення насамперед впливає на збільшення загального обсягу соціальних видатків, що згідно з табл. 2, призводить до зниження ВВП країни у наступних звітних періодах. Варто зауважити, що високі темпи зростання видатків на соціальний захист з бюджетів усіх рівнів досі не призвели до зрівняння можливостей системи соціальної допомоги та гарантій із реальними потребами населення. Це пов'язано з недостатнім аналізом потреб різних соціальних груп та необхідністю формування ефективної структури видатків.

"Важливою проблемою реалізації соціальних програм у бюджетному процесі України є неефективність використання коштів. На думку А. Кривоноса, значна частина відповідних коштів спрямовується на забезпечення функціонування системи відповідних фондів та установ (адміністрування) і не доходить до безпосередніх адресатів соціальної допомоги – українських громадян. З ним згодний і С. Панцир, який зазначає, що фактична частка витрат на адміністрування соціальних програм становить до 90 %, тобто соціальна політика продовжує працювати на адміністративний апарат, а не на тих, хто потребує захисту" [4, с. 82].

Збільшення фінансування не забезпечує достатніх ресурсів для задоволення потреб соціальної інфраструктури та досягнення європейського рівня соціального забезпечення населення через розпорощення коштів на виплату допо-

моги окремим групам населення без якісного урахування їх доходів, соціального стану та регіональних чинників. Регіональні відмінності в рівні життя зумовлені такими параметрами економічного розвитку території, як галузева структура, виробнича спеціалізація, розвиток сфери послуг. Так виникають відмінності у доходах різних соціальних груп окремих регіонів та у структурі їх соціальних потреб. Якщо розглядати соціальну інфраструктуру як базу стабільності суспільства, стійкості та потенційного економічного зростання, приходить усвідомлення в необхідності не тільки збільшення обсягів поточного фінансування витрат, але й інвестування у її модернізацію та розвиток, підвищення адаптації до зовнішніх змін, тобто розширення інвестиційної діяльності місцевих органів влади [1, с. 136]. Детальний аналіз потреб та контроль за цільовим використанням витрат є загальною умовою ефективного інвестування бюджетами усіх рівнів у розвиток всіх галузей соціальної інфраструктури.

Комплексний підхід є вагомим передумовою розвитку усіх ланок обслуговування населення. Комплексний розвиток соціальної інфраструктури в районах передбачає: врахування місцевих чинників, що визначають обсяг і структуру потреб населення в послугах; розроблення і використання нормативів з урахуванням особливостей населених пунктів; досягнення оптимальних меж і внутрішньорегіональних пропорцій у розвитку соціальної інфраструктури; обґрунтоване визначення обсягів капітальних вкладень у галузі соціальної інфраструктури та їх розподіл за підгалузями; узгодження будівництва об'єктів соціальної інфраструктури з потужностями будівельних організацій тощо [5].

Поряд із соціальним захистом та забезпеченням, пріоритетним напрямом у структурі видатків соціальної інфраструктури фахівці вважають видатки на освіту, що є головною передумовою формування високорозвиненого та високоосвіченого людського потенціалу країни. Цим обумовлено стабільне значення бюджетних видатків на освіту у структурі усіх соціальних видатків, яке протягом 2002–2012 рр. коливалось у межах 33 %. "Найбільшою віддачею характеризують кошти, які було вкладено в дошкільну, початкову та середню освіту. За оцінками фахівців до 30 % приросту ВВП країни отримують за рахунок витрат на початкову та середню освіту, а вища – дає відповідно 8–15 % приросту" [6].

Розглянута динаміка та структура бюджетних видатків свідчить про нестабільне та, водночас, стрімке зростання соціальних видатків, що впливають на підвищення соціальних показників розрахунку індексу людського розвитку в Україні. З 2002 р. загальна частка видатків на соціальну інфраструктуру зросла з 58,1 % до 64,7 % у 2012 р. Динаміка ВВП, водночас, демонструє нестабільні темпи покращення добробуту населення, враховуючи інфляційні процеси та зміну валютних паритетів. Для оцінювання ефективності таких умов зростання видатків на соціальну інфраструктуру, розглянемо динаміку індексу людського розвитку на цьому ж часовому відрізку.

Згідно з рейтингом ООН за 2012 р. [7], Україна за рівнем ІЛР займає 78 позицію зі 187 країн. Найвищі світові індекси людського розвитку перевищують український показник на 25 % та більше: Норвегія (0,955), Австралія (0,938), США (0,937), Нідерланди (0,921), Німеччина (0,920). Україна належить до групи країн з високим індексом людського розвитку, однак, відстає від країн сусідів, як

європейських, так і членів колишнього СРСР: Польща (0,821), Угорщина (0,831), Словаччина (0,840), Румунія (0,786), Білорусь (0,793), Росія (0,788). ІЛР України у 1990-х (0,714) значно перевищував європейський (0,701). Сьогодні ж, Україна відстає із показником 0,740 поряд із середнім європейським показником 0,771. Очікувана тривалість життя при народженні в Україні впала за останні 20 років. На 2012 р. показник становив 68,8 років, що на 1 рік менше, ніж у 1990-х, коли прогнозована тривалість була рівна 69,8 рокам. Середня тривалість навчання зросла на 3,9 року та досягла показника 11,3 років у 2012 р., тоді як очікувана тривалість навчання збільшилася на 2,9 року з показником 14,8 років навчання.

У 2010 р. до рейтингів людського розвитку Програмою розвитку ООН було додано Індекс багатомірної бідності та Індекс гендерної нерівності. Індекс багатомірної бідності (ІББ) формується на основі показників грамотності дорослого населення, охоплення шкільною освітою дітей, рівня дитячої смертності, доступу до води, електрики, каналізації, забезпеченості основними товарами та житловим будівництвом. Таким чином індекс вимірює бідність як комплексне поняття, виходячи за межі доходів населення. Вимірювання Індeksu гендерної нерівності (ІГН) здійснюється на основі даних з репродуктивного здоров'я, розширення прав та можливостей жінок та участі жінок на ринку праці кожної країни. Розширення рейтингової бази формує значно об'єктивніший підхід до визначення рівня соціального розвитку країни охоплює ширше коло національних показників. Скориговані на національні особливості показники дають реальну картину соціального розвитку.

Індекс гендерної нерівності України у 2012 р. становив 0,338, що визначає 57 місце серед 148 аналізованих країн світу. За підрахунками експертів ООН, 91,5 % дорослих жінок в Україні мають середню або вищу освіту, порівняно з 96,1 % чоловіків. Частка участі жінок у робочій силі становить 53,3 %, тоді як аналогічний показник у чоловіків – 66,6 %. На кожні 100 тис. народжених живими 32 жінки вмирають від причин, пов'язаних з вагітністю, рівень народжуваності серед дорослих становить 26,1 народжених на 1000 народжених живими [8]. Незважаючи на відносний ріст індексу людського розвитку у 2009-2012 рр., динаміка рейтингу навпаки погіршилася. У рейтингу країн у 2010 р. Україна займала 69-ту позицію, у 2011 р. – 76-ту, у 2012 р. – 78-му.

Найкращим в Україні є стан освіти та грамотності – 0,860 (29 місце у світі), показники здоров'я та довголіття мають середній рейтинг – 0,760, однак показники економічного розвитку є досить низькими – 0,615. Саме економічні показники, які визначають рівень життя населення, негативно позначаються на індексі людського розвитку України та понижують нашу позицію у світових рейтингах. Таким чином екстенсивний ефект зростання соціальних витратків держави проявляється у перерозподілі бюджетних ресурсів на користь соціального розвитку.

Розглянута в ході дослідження проблема регіональних відмінностей соціальних та економічних показників життя людей не дає змоги отримати детальну картину індексу людського розвитку для аналізу та вироблення рекомендацій щодо розвитку окремих регіонів за методологією розрахунків ООН. Для цього було виведено Індекс регіонального людського розвитку (ІРЛР), що обчислюється шляхом національних розрахунків у регіональному розрізі. Доцільність

його використання обумовлена врахуванням вагомості окремих соціальних показників, що підвищує достовірність аналізу в процесі визначення потенціалу розвитку всіх областей України та формування цілеспрямованої соціальної політики на регіональному рівні.

Сьогодні високе значення показника освітнього рівня спростовується економічними показниками України, що визначають рівень життя населення. У разі погіршення якості чи доступності освіти для населення, збереження сучасного стану охорони здоров'я та економіки, тенденція негативної динаміки досліджуваного індексу (2010 р. – 69 місце, 2012 р. – 78 місце) може вивести Україну в групу країн зі середнім рівнем людського розвитку. Саме тому забезпечення зростання рівня життя громадян та прискорення людського розвитку шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту, покращення якості і доступності медичної допомоги та освіти є актуальним невідкладним завданням для України.

Для вирішення проблеми бюджетного забезпечення соціальної інфраструктури, важливо встановити співвідношення між витратами на фінансування соціальної інфраструктури та економічної діяльності. З одного боку, довгострокові нормативи фінансування соціальних інститутів та соціального забезпечення населення, ефективний розподіл співвідношення витратків між бюджетами та галузями соціальної інфраструктури є важелями досягнення соціального розвитку. З іншого боку, спрямування коштів на національне господарство здатне створити передумови для нарощення ВВП. Високий рівень добробуту країни збільшує бюджетні можливості фінансування соціальних установ та, водночас, приваблює приватні, зокрема іноземні інвестиції у соціальні галузі. Таким чином, розвиток соціальної інфраструктури здійснюється шляхом створення умов для підприємницької активності та залучення приватних інвестицій. Бюджет, водночас, звільняється від значного тягаря соціальних витрат. Така стратегія бюджетної політики може стати передумовою стабільного зростання індексу людського розвитку України.

Висновки. Належний рівень соціальних стандартів можливий тільки за високого рівня економічного розвитку країни. Існуюча суперечність економічного та соціального розвитку пов'язана з відсутністю послідовного стратегічного управління бюджетними видатками та їх неефективною структурою. Аналіз даних за останнє десятиліття показав, що значний приріст витратків на соціальний захист призводить до зменшення приросту ВВП у наступному бюджетному періоді. Відтак, зростання частки соціальних витратків досягається через перерозподіл та вплив ресурсів з напрямів економічного розвитку держави.

Підвищення соціального розвитку України можливе тільки за одночасної реалізації стратегії стрімкого економічного зростання та нарощення рівня соціальних послуг і соціальної підтримки населення шляхом цільового спрямування бюджетних ресурсів. Бюджетна політика має бути переорієнтована із нарощення обсягів фінансування на підвищення ефективності цільового використання ресурсів. Необхідним стратегічним завданням є реструктуризація бюджетних витрат у напрямку гармонізації соціального та економічного розвитку через підвищення економічних показників, залучення інвестицій у соціальну інфраструктуру та зниження соціального навантаження на бюджети.

Література

1. Слабінська О. Інвестиційні ресурси фінансування соціальної інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць / О. Слабінська // Наукові праці ЧДУ ім. Петра Могили. – Сер.: Державне управління. – ЧДУ ім. Петра Могили. – 2012. – Т. 208, вип. 196. – С. 135-140.
2. Трофименко М.Ю. Структурний аналіз фінансування розвитку галузей соціальної інфраструктури в Україні / М.Ю. Трофименко // Економіка і держава : матер. Міжнар. наук.-практ. журн. – К. : Вид-во "Либідь". – 2013 р. – № 1. – С. 75-79.
3. Зубенко В.В. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін. // Проект "Зміцнення місцевої фінансової ініціативи", USAID. – К. : Вид-во ІБСЕД, 2013. – 73 с.
4. Величко О.В. Бюджетний механізм забезпечення розвитку соціальної інфраструктури / О.В. Величко // Економічний вісник Донбасу. – Донецьк. – 2013. – № 2 (32). – С. 79-86.
5. Фрунза С.А. Проблеми регіонального розвитку та фінансового забезпечення соціальної інфраструктури України / С.А. Фрунза // Наука в інформаційному просторі : матер. VI-ої Міжнар. наук.-практ. конф. – 2010. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.confcontact.com/20100916/ek_frunza.htm.
6. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія / К.В. Павлюк. – К. : Вид-во НДФІ, 2006. – 297 с.
7. База даних ООН про Індекс людського розвитку та його складові за 2012 рік. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://data.undp.org/dataset/Table-1-Human-Development-Index-and-its-components/wxub-qc5.k>.
8. Доклад о человеческом развитии ПРООН 2013. Возвышение Юга: человеческий прогресс в многообразном мире. – М. : Изд-во "Весь мир", 2013. – 212 с.
9. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О.Г. Осаулєнка. – К. : Вид-во ТОВ "Август Трейд". – 2013. – 551 с.

Трофименко М.Ю. Эффективность бюджетного финансирования социальной инфраструктуры Украины

Определена возможность применения индекса человеческого развития для оценки эффективности финансирования социальной инфраструктуры Украины. Проанализированы данные выполнения сводного, государственного и местных бюджетов в течение 2002-2012 гг. и рост их направленности на социально-культурные нужды. Прослежено экстенсивное расширение государственного финансирования социальной инфраструктуры через взаимосвязь наращивания социальных расходов и сокращения ВВП страны. Оценена эффективность финансирования социальных отраслей через показатели социального развития страны (уровень образования, продолжительность жизни), которые используются для расчета индекса человеческого развития. Выявлена необходимость сбалансирования темпов социального и экономического развития для достижения надлежащего уровня стабильности и благосостояния в Украине.

Ключевые слова: социальная инфраструктура, бюджетные расходы, индекс человеческого развития, финансирование образования, валовой внутренний продукт.

Trofymenko M.Yu. The Efficiency of Budget Financing of Ukraine's Social Infrastructure in the Human Development Index

The possibility of applying the human development index for evaluating the effectiveness of financing social infrastructure in Ukraine is studied. Some data of consolidated, state and local budget during 2002-2012 and the increase of their focus on social and cultural needs are analysed. The extensive expansion of state financing of infrastructure through the increase of the relationship of social spending and reducing the country's GDP is indicated. The efficiency of financing social sectors is evaluated through indicators of social development (education, life expectancy) used to calculate the human development index. The necessity of balancing the pace of social and economic development to achieve an adequate level of stability and prosperity in Ukraine is proved.

Key words: social infrastructure, budget expenditures, human development index, education funding, the gross domestic product.

ДІЄВІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано актуальність реалізації ефективної політики імпортозаміщення в Україні. Охарактеризовано чинники впливу на стан розвитку проблеми імпортозаміщення. Виявлено недоліки державної політики програмування державної структурної політики імпортозаміщення в Україні. Визначено позитивні аспекти організаційно-економічного механізму регулювання імпортозаміщення. Зазначено недоліки державної політики, які потрібно усунути органам державної влади в аспектах структурної політики та регулювання імпортозаміщення за такими елементами організаційно-економічного механізму, як: інституційно-правовий, інституційно-організаційний, методичний, організаційний та економічний.

Ключові слова: імпортозаміщення, державне регулювання, структурна політика, організаційно-економічний механізм, оцінювання дієвості.

Постановка проблеми. Наявні в Україні актуальні проблеми імпортозаміщення значною мірою зумовлені недостатністю і недоліками державного регулювання у цій сфері, а зокрема щодо формування і реалізації організаційно-економічного механізму державної структурної політики імпортозаміщення. Тут йдеться і про недосконалість нормативно-правового та нормативно-програмного забезпечення, відсутність необхідних інституцій, недоліки організації системи державного регулювання і комплексного впливу на стримування імпортозалежності, розвиток вітчизняного виробництва та зміцнення позицій товарів і послуг, виготовлених на території України, на внутрішньому ринку, слабкість економічних стимулів для реального сектору, системи підприємництва та населення щодо підтримки і вітчизняного виробника і сприяння більш структурно збалансованому розвитку локальних споживчих ринків.

Отже, розроблення методичних рекомендацій з оцінювання дієвості реалізації організаційно-економічного механізму регулювання імпортозаміщення в Україні набуває особливо важливого значення, адже стає основою прийняття дієвих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державного регулювання імпортозаміщення приділено значну увагу у публікаціях таких науковців, як: Т. Кисіль, Г. Ортіна, А. Макаров, А. Семенов, І. Дунаєва та В. Бабаєва, С. Сільвестрова, І. Рикова та ін. Проте результати цих досліджень не дають змогу оцінити ефективність державного регулювання у цій сфері.

Метою роботи є вдосконалення теоретико-методичних засад оцінювання дієвості організаційно-економічного механізму державної структурної політики регулювання імпортозаміщення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Реалізація організаційно-економічного механізму державної структурної політики імпортозаміщення потребує належного для цього інституційного забезпечення, що є основою державного регулювання. Однак у сфері імпортозаміщення вітчизняне законодавство ще залишається недостатнім і не відповідає практиці ефективних у цьому плані держав.

¹ Наук. керівник: доц. Т.Г. Васильців, д-р екон. наук